

УДК 821.161.2.09

DOI: 10.31475/fil.dys.2020.11.05

ВІТАЛІЙ МАЦЬКО,

доктор філологічних наук, професор

(м. Хмельницький)

**Природа художності в елітарній поезії Віри Вовк
з точки зору рецептивної естетики
(до 95-річчя з дня народження письменниці)**

У статті розкрито специфіку творення форми верлібру сучасною українською письменницею Вірою Вовк. Проілюстровано на конкретних прикладах поетологічні парадигми у її збірках «Розарій для Христа», «Розарій для Богородиці», «Розарій для Святого Духа». Доведено, що природа художності в елітарній поезії увиразнена динамікою змісту і форми, ідейним змістом вправністю написання верлібру, який має ознаки релігійного, етнонаціонального духу, відтворення художніми засобами естетичного почуття, краси рідного слова, гуманістичних і духовних цінностей, звичаїв і традицій українського народу. Художній світ тріади збірок позначений смисловими відтінками, ірраціональними картинками-візіями, глибиною бачення духовної досконалості людини. З'ясовано, що в поезії Віри Вовк прочитується «зроцнення» поліструктурної та змістової природи: авторка майстерно продемонструвала оголений нерв доби в ракурсі сакрального, культурологічного та філософсько-естетичного змісту, збагативши галузь філології сучасного віршознавства, зокрема в частині осмислення внутрішньої будови верлібру.

Ключові слова: *верлібр, художність, стиль, ірраціональна концепція, поетичність, синтез.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... В українському літературознавстві художня практика Віри Вовк (Селянської) в аспекті художності в елітарній поезії ще не здобулася на концептуальний аналіз сучасних дослідників. Поетологічні параметри відцентрової сили увиразнюють проблему творчої рефлексії, творчого прочитання-аналізу її свіжих (ще пахнуть фарбою) книг «Розарій для Христа», «Розарій для Богородиці», «Розарій для Святого Духа». Поетично-ірраціональна тріада збірок вийшла друком 2020 року в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) і ще не стала об'єктом зацікавлень літературознавців, а отже проблема занурення в художній світ трикнижжя на сьогодні є актуальною й очевидною, особливо

напередодні ювілею сучасної відомої письменниці та враховуючи її непосильний вклад у розвиток української культури, українського слова в діаспорному середовищі.

Аналіз досліджень і публікацій... Елітарну літературу творили європейські майстри слова (Т. Готье, Ж. Батай, Б. Віан, Н. Саррот, А. Роб-Грійє, Г. Нормінтон, К. Альвтеген, Д. Фонкінос, М. Барбері, Х. Муракамі), до цієї когорти письменників долучилися й діаспорні письменники, серед яких чільне місце належить лауреатові Національної премії імені Тараса Шевченка, надзвичайно талановитій і працюючій Вірі Вовк, яка досі активно трудиться на ниві української культури понад сімдесят літ. Наука про літературу нині збагатилася монографічними працями про невсипущий літературний труд В.Вовк, авторами яких є Ю. Григорук В. Махно, Т. Карабович, а також – окремими статтями за підписами М. Жулинського, М. Ільницького, Ю.Коваліва, В. Моренця, М. Слабошпицького, Н. Зборовської, О. Смольницької, Н. Гаврилук, автора цієї публікації та інших. Однаке й досі окремі питання залишаються відкритими, нез'ясованими, зокрема елітарна поезія Віри Вовк із точки зору художності, рецептивної естетики.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати природу художності на прикладі трьох поетичних збірок Віри Вовк, творених у формі верлібру.

Виклад основного матеріалу... Перш ніж приступити до розгляду проблеми, винесеної у заголовок, хочу звернути увагу на генезис стилю, адже сучасна епоха його не втратила, а примножила. Полістилізм підсилив динаміку елітарної літератури, поєднавши в собі стилі і напрями минулих епох, водночас оновивши естетичні когерентності та доповнивши термінологічний синтетизм модернізму. Тому нині стильова визначеність не втратила свого значення, а лише видозмінена за формою та художнім інструментарієм стильових рис. Водночас без ознак етнонаціонального духу, зображення колориту історичних процесів своєї держави, відтворення художніми засобами естетичного почуття, краси рідного слова, гуманістичних і духовних цінностей, звичаїв і традицій корінного народу будь-яка література втрачає сенс увійти до кращих зразків світової літератури.

Високі критерії притаманні художній практиці Віри Вовк, яка і на чужині не втратила поваги до знання рідної мови, її сили і краси. У кожній праці розпрозорюється поєднання творчих і професійних якостей, що увиразнюють природу художності. Остання нерозривно пов'язана з індивідуальним стилем автора, творчою свободою, почуттям осмислення вибору і втілення теми та ідеї, форми і змісту, зрештою –

майстерно реалізується під час творчого процесу. Художність письменниці немислима без двобічного звороту автор/читач, коли художність демонструє естетичну досконалість, теплі відгуки від читача, тоді й автор отримує стимул для подальшої праці.

Свідченням творчого феномену художності є її сотні книг (поезії, прози, драматургії, мемуарів, перекладів художньої літератури). Трикнижжя «Розаріїв» В. Вовк – це пишний сад троянд, в якому авторка уявно перебуває й розмислює над світлими, радісними таємницями Ісуса Христа, Богородиці, Святого Духа – філософський молитовно-поетичний гімн тривким основам людського буття на землі й одвічної таємниці святих у недсяжнім Царстві Всевишнього. Вірші написані в ірраціональній та міфологічній концепціях у жанрі молитви, а також притч, легенд, афоризмів, звернених до Надлюдини: «Провадь нас, Господи, З низів буття У гір корону, Щоб ми відчули Глибокий віддих Божого твору, Щоб нас ніколи Не покидала Туга орлина І щоб на спині Росли потужні Орлині крила» [2, с. 17]. Ю. Григорчук назвала подібні твори молитовно-поетичним осмисленням долі людини у світі та долі рідної землі [5, с. 120]. Художність поезії В. Вовк приваблює стислістю думки, що виражена крізь міфологічно-біблійні коди, символи (на прикладі орла), семантичні образи як провідні мотиви – пошуки сенсу онтологічних основ у незатишному світі, осмислення духовних цінностей як вищої субстанції-сутності існування людини.

Поетичному світові в елітарному тексті від задуму і до останньої фрази В. Вовк намагається надати повноту художності з тим, аби намір щодо ідейного змісту не був лише добрим наміром, бо художність у давнину митці слова розглядали як поетику, себто вправність, уміння творити високохудожню прозу чи поезію. Вправність етимологічні словники потрактовують синонімом мистецтво. Поезія В. Вовк якраз вирізняється характерною ознакою високого рівня майстерності, як ось у вірші «Веселка», присвячений З.Л., тобто Зої Лісовській: «Якими словами величати тебе Княгине Небесна? Твоє ім'я над світом стоїть – трирядна Веселка. / Як Фіялка, ти щедро пахощі сієш / По Вселенній, / А ім'я твоє розцвітає в малюнку, / Пісні й поємі. / Поклади на серце зболілого світу / Свою долоню / Хай Ім'я Богородиці освітлить день / Своєю красою» [3, с. 26]. Як бачимо, її поезія вияскравлює специфічну форму естетичного досвіду. Переважна більшість творів поетеси обрамлена звертаннями, до триєдиної надприродної сили Бога, Богородиці і Святого Духа, як довершеної могутньої сили, яка вселяє віру людини в сенс земного буття і кожному дарує свою окремішню долю. Ясно, що поетеса у такий спосіб, видавши «на гора» трикнижжя,

дякує небесним силам, що подарував їй життя й сили, аби пропагувати серед читачів освітлену духовну працю.

Поетичність, образність пізнання світу і співпереживання авторки – центральне значення художності, мірило естетичної досконалості поезії, що, безперечно, відповідає змісту і формі, вказує на чітку ознаку неперебутнього таланту майстра слова. При цьому внесемо ясність, що художність значно ширше поняття від поетичності, яка схильна до реальної матриці переживань. Художність же поезій письменниці зворушує читача естетичною наснагою слова, як то виразно унаочнено у вірші «Гостина» з присвятою В.М. (очевидно, присвята автору цієї статті), але означений криптонім тільки знаний автору поезії:

Хтось закликає охочих гостей
До дружньої гостини
І велить творчі чари по вінця
Налити,
Щоб розносити вино запашне
Виноградне й вишневе,
П'янкістю поетичного слова
Надхненне [4, с. 14].

В реальному житті таку поезію відносимо до джерела художніх перетворень завдяки інтенційному мисленню поетеси, творчому надхненню майстерно змодельовати образний світ. Справді, письменниця усе поєднує зі знаменником-стихією духу (звідси й походить термін надхнення, тобто надихати, дух). Свою тезу підкріплюю словами І. Качуровського, який у листі (14.07. 2012), адресованому до мене, не без іронії писав: «...у нас були слова духовість, духовий і духовний. Пригадую вираз: лежало біля падла і падлом натхнулося. У нас було і є слово надхнення (від «дух»)» [5, с. 88]. Отже, В.Вовк відчуває кожне українське слово та його значення і, ніби вловила застереження Качуровського, правильно вжила у вірші лексему надхненне, чого досі ми не помічаємо у вітчизняному мовознавстві. Написання лексеми надхнення пояснюється й тим, що в кожній книжці зазначено: «Авторка послуговується правописом Г. Голоскевича» (до речі, подолянин, народився на Кам'янецьчині), підкреслюючи, що означена лексема активно вживалась в українському правописі на початку 20-х років аж до часу прийняття компартійної постанови про перебудову літературно-художніх організацій (23.04.1932 р.) й утворення єдиної Спілки письменників СРСР та правопису, наближеного до російської орфографії як частини системи письмових норм літературної мови.

Художню істину сприйняття автором світу, довіклля німецький

письменник Новалис сформулював так: «Поезія є воістину абсолютно Реальне. Це ядро моєї філософії. Чим поетичніше, тим істинніше» [7]. Поетика мовного світу В. Вовк розпрозорює синтез стихії духу і цілісного образу ліричного героя, який динамічно сповнений протилежністю образу Всевишнього, котрий, за версією авторки, все знає, відчуває, допомагає стражденним і нужденним побороти земні турботи. Тип художності поезій увиразнює міфологічно-романтичне світосприйняття, опоетизоване біблійними легендами, переказами та піснями христологічного співвідношення божественної та людської природи в Ісусі Христі, Богородиці, Святому Духові. Невипадково письменниця звертається до них, як до живих образів. Тому й сама поетеса у цьому зізнається перед читачем на титульній сторінці збірки «Розарій для Богородиці», мовляв, «це – не поезії, а щоденна молитва». Одну із них наводимо для прикладу :

Навчи мене, Богородице,
Сказати вагоме слово,
Аби звучало на радість людям,
На лет високо.
Аби співало благовістю,
Відчарувало закляття
І світило героям власного серця
Свічами каштана.
Навчи мене написати
Дароване вранці з вершини,
Аби віддячити за подарунок
Відгуком щирим! [3, с. 13].

У віршованих рядках вловлюється розкутість думки й образність (слово, як свічі (цвіт) каштана), глибока християнська набожність й екзотерично-зовнішнє ставлення поетеси до світу природи й людської душі (віддячити Богородиці за подарунок навчання сказати вагоме слово на радість людям), пропаганда аксіологічних моделей й перемога над стереотипами мислення, демонстрація загального і часткового. Цінностями задекларовано абсолют і вічність, гармонію поетично-сакрального міфотворення й філософського поняття про колокруг земний, альфа й омегу. Як зауважує В. Антофійчук, автори релігійної лірики часто прагнуть «до практичної гуманізації евангельських максим, осучаснення та «опредмечення» їх глобально позачасової онтології...» [1, с. 46].

Майстерність творення верлібру – складна річ, такий процес непростий, сповнений протилежностями, суперечностями. Тому навіть не кожен письменник прихильно ставиться до поетичного авангарду,

елітарної літератури зокрема, поціновувачі раціо О. Гай-Головко, Д. Гуменна, Ганна Черінь називали це штукою вигадки, творчим «вибриком». Насправді верлібр як форма сучасного вірша привертає увагу свіжою нестандартною думкою, неметричними повторами, порівняннями, образними лексемами. З історії української літератури відомо, що у 20-х роках до верлібру зверталися П. Тичина, В. Поліщук, В. Блакитний, М. Йогансен та ін.), проте М. Зеров був прихильником класичного віршування, мовляв, верлібр імпресіонізує, розхитує мову. На практиці сучасні письменники В. Вовк, Т. Карабович, частково автор цих рядків довели, що верлібр – це не експеримент, не розхитування мови, а швидше всього творчий процес переходу від традиційної до логіко-аналітичної форми віршування. Ритм верлібру уподібнений до ритму лірично-орнаментальної прози, до поезії в прозі, він змодельований на регістрах ритмо-синтаксичної форми, паралелізму, на чіткому ритмові, образів, речень, частих повторах лексем. Авторитетний дослідник верлібру Б. Якубський майже сто років тому писав: «Принцип верлібру один: нема віршового розміру, що обирає поет, аби зберегти його на протязі всього твору. Кожна думка має свій ритм. Поет-верлібрист у творчості своїй не зв'язаний ніякою «метрикою», тільки ритмами своєї співучої душі» [8, с. 68-69].

У поезії «Прекрасне» В. Вовк продемонструвала свою майстерність розкриття думок, кожна з якої і справді має свій ритм чудодійного екзотичного світу: *«Чи з кривавих Господніх сліз / Багряніли *гогоди* й черешні, / Наливалися медом сливи, / Рясніли малини й груші, / А суниці мережали стежку / Нашої людської днини? / Ти зумів забути свій біль / І творити прекрасне / Ставши задумом Слова, / І для нас, які ходять у тінях, / З аравкарій зробити свічник, / Де палають заходи сонця»* [2, с. 33]. Ритмомелодика досягається завдяки лексемам майже з однаковою кількістю голосних у рядках, словесно-пейзажної рослинної екзотики Карпат, які з дитинства чарували її дивовижною красою. Поетеса в структуру вірша вмонтовує діалектні гуцульські слова *«гогоди», «аравкарій»,* які мало про що нагадують сучасникам. Аракар – гібрид соняшника, а *гогоди* – це брусниця, що має цілющі властивості, тому гуцульські господині на початку осені надавали їм особливого значення, кожна родина намагалася заготовити на зиму суперпродукт, якого ще називали «ягодами безсмертя». Ю. Григорчук слушно зауважує, що для мови письменниці актуально відбито у пам'яті дитинство, яке минуло в смт. Кути на Косівщині, тому й не дивним є «залучення до лексичного пласту творів слів і словосполучень, властивих гуцульському діалекту» [5, с. 123]. Додамо, слів і словосполучень, завчених від батьків на Прикарпатті, діалектні

лексеми не розгубилися на еміграційних шляхах і роздоріжжях, тому й так рясно розкошують у поетичнім садку письменниці.

Рідний край, розгонисті простори оприсутнені на сторінках її збірок, і хоч мешкає поетеса в далекій Бразилії, а думками щоразу лине туди, де минули її дитячі літа, де «у баби в гостях, я щорічно / Знов шукала / у нарінку того медалика / Там, де загата. / І як повернуся сьогодні, / Мов на прощу, Шукатиму його знов у нарінку / Черемошу» [3, с. 51]. Афористичні висловлювання, філософські максими підсилюють ритмомелодіку вірша, надають святково-обожненого світовідчуття стражденній душі у молитві: «Прадавнє віно – це мудрість народу», «Стихія – наче нечайний напад на одиницю чи череду», «Не молимося, аби Господь послав град ворожому лану, а щоб дарував урожай для нашого рідного краю», «Людині дана мудрість предвічна і осторога незрима», «Велика любов лиш у святості двох мислима, серед усіх неподільних дарів – єдина», «Не забути – то святість любови, усім ницім – верхи немислимі», «Є для вибору різні дороги, їх замовчує хитрий тиран», «Кожна хвилинка – самоцвіт для тих, хто життям радіє». Афористичний лад не впливає на ліричну тональність, не гальмує його сприйняття читачем, навпаки, підсилює бадьорий ритм, ефект осмислення згущеної філософської думки автора, екзистенціально-діалогічної інтерпретації ірраціональних мотивів. У такий спосіб відбувається взаємодія автора і читача. Останній уприсутнений завдяки співтворчості – активного пошуку дешифрування істини, закодованої в мікродеталі, відображеній у головній ідеї чи назві твору.

У поетично-ірраціональній тріаді збірок поезій задекларовано процес творчості як Божого креативного дару (в народі кажуть – природний дар), реалізацію духовного примату поезії, відмові від власної заслуги, для поетеси незбагненно: її пером водить сам Господь-Бог, а від усіх негараздів оберігає Богородиця, до якої емоційно-заклично звертається молитвою: «Всемогутня Діво Маріє, / Зроби мое слово крилате, / Аби могло долетіти / До рідних далеких далей!» [3, с. 45]. Кожен письменник, за версією авторки, без Господньої ласки не обходиться у творчому процесі й, підсумовуючи спрагу духовного пізнання, заявляє: «Ми йшли за твоїми слідами / Хоч блукали в поезії, завжди / На стежці спасенної брами» [2, с. 41]. Її духовні молитви долетіли до рідного краю. Віра Вовк – невтомна, як бджілка, посол української культури за кордоном, авторка понад сотні різножанрових книг – зустрічає свій високий ювілей вагомим творчим набутком, досягненнями в історії української літератури другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століття, і, якби вона мала українське громадянство, віриться, що їй належало б почесне місце серед когорти

Героїв України. На сьогодні неперебутній талант і невсипуща творча праця жінки-письменниці справедливо відзначена Національною премією України імені Тараса Шевченка.

Висновки... Художність проаналізованих збірок поезій Віри Вовк позначений смисловими відтінками, ірраціональними картинами-візіями, глибиною бачення духовної досконалості людини. У її стилі розпрозорюється світовідчуття, масштабність порушеної теми, що неодмінно пов'язана з художністю змісту і форми. Крізь стиль верлібрової поезії В. Вовк вияскравлює внутрішню культуру поетеси, її світогляд, як й, утім, внутрішню організацію вірша, архітектоніку будови речень за функціонально-смисловим поєднанням, – такі критерії увиразнюють семантику завершеності дії, певної ознаки на синтаксичному рівні у мистецькому творі крізь спектр динаміки читацького естетичного світосприйняття. Синтез передачі на письмі внутрішнього і зовнішнього світу ліричного героя Гегель назвав «духовною формою». У поезії Віри Вовк прочитується «зрощення» поліструктурної та змістової природи: авторка майстерно продемонструвала у формі верлібру оголений нерв доби в ракурсі сакрального, культурологічного та філософсько-естетичного змісту, збагативши галузь філології сучасного віршознавства, зокрема в частині осмислення внутрішньої будови верлібру.

У ці ювілейні дні хочеться побажати високоповажній Вірі Остапівні, щоб Господь-Бог почув її молитви, благополучно допровадив до столітнього ювілею, щоб поетеса надалі тримала руку на пульсі працездатності во славу національної культури, в ім'я незалежної України.

Список використаних джерел і літератури:

1. Антофійчук В. Новий Завіт і українська література: теоретичні аспекти. *Romanoslavica / Red. C. Geambaşu*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 2009. Vol. XLIV: Literatură. P. 45–54.
2. Вовк Віра. Розарій для Христа. Ріо-де-Жанейро, 2020. 58 с.
3. Вовк Віра. Розарій для Богородиці. Ріо-де-Жанейро, 2020. 58 с.
4. Вовк Віра. Розарій для Святого Духа. Ріо-де-Жанейро, 2020. 56 с.
5. Григорчук Ю. Повернення у слові: віднайдені в архіві Р. Братуня Автографи Віри Вовк. *Слово і час* №5. 2020. С. 120-125.
6. Мацько В. Епістолярний материк. Том 1. Хмельницький: Видавець ФОП Цюпак А.А., 2018. 448 с.
7. Новалис (Фридрих фон Гардэнберг). Фрагменти. URL: <http://philologos.narod.ru/texts/novalis.htm> (дата звернення: 12.09.2020)
8. Якубський Б. Наука віршування. Київ: Слово, 1922. 124 с.

References:

1. Antofiichuk V. Novyi Zavit i ukrainska literatura: teoretychni aspekty. Romanoslavica / Red. C. Geambaşu. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 2009. Vol. XLIV: Literatură. P. 45–54.
2. Vovk Vira. Rozarii dlia Khrysta. Rio-de-Zhaneiro, 2020. 58 s.
3. Vovk Vira. Rozarii dlia Bohorodytsi. Rio-de-Zhaneiro, 2020. 58 s.
4. Vovk Vira. Rozarii dlia Sviatoho Dukha. Rio-de-Zhaneiro, 2020. 56 s.
5. Hryhorchuk Yu. Povnennia u slovi: vidnaideni v arkhivi R. Bratunia Avtohrify Viry Vovk. Slovo i chas №5. 2020. S. 120-125.
6. Matsko V. Epistoliarnyi materyk. Tom 1. Khmelnytskyi: Vydavets FOP Tsiupak A.A., 2018. 448 s.
7. Novalys (Frydrykh fon Hardenberh). Frahmenty. URL: <http://philologos.narod.ru/texts/novalis.htm> (data zvernennia: 12.09.2020)
8. Yakubskiy B. Nauka virshuvannia. Kyiv: Slovo, 1922. 124 s.

Summary

Vitalii Matsko

The Nature of Art in the Elite Poetry of Vira Vovk in Terms of Receptive Aesthetics (to the 95th Anniversary of the Writer)

The article reveals the specifics of the creation of the form of free verse by the modern Ukrainian writer Vira Vovk. Poetical paradigms in her collections «Rosary for Christ», «Rosary for the Mother of God», «Rosary for the Holy Spirit» have been illustrated with specific examples. It has been proven that the nature of art in elite poetry is expressed by the dynamics of content and form, ideological content, skill of writing free verse, which has signs of religious, ethno-national spirit, reproduction by artistic means of aesthetic feeling, beauty of native language, humanistic and spiritual values, customs and traditions of Ukrainian people. The artistic world of the triad of collections is marked by semantic nuances, irrational pictures-visions, the depth of vision of the spiritual perfection of a person. It was found that in Vira Vovk's poetry one can read a «fusion» of poly-structural and semantic nature: the author skillfully demonstrated the naked nerve of the day in the perspective of sacred, cultural and philosophical-aesthetic content, enriching the field of philology of modern poetry, in particular in the field of understanding the internal form of free verse.

Key words: *free verse, art, style, irrational concept, poeticism, synthesis.*

Дата надходження статті: «15» вересня 2020 р.

Дата прийняття до друку: «04» листопада 2020 р.